

A V T O R J I I N K N J I G E

Janez Švajncer

ZLATA MEDIC-VOKAČ

(1926–1995)

Zlata VOKAČ se je rodila leta 1926 v Murski Soboti. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je diplomirala iz svetovne književnosti in ruskega jezika s književnostjo. Postdiplomski študij z magisterijem je opravila na Filološki fakulteti v Beogradu, doktorirala pa je na Filozofski fakulteti v Zagrebu.

Poučevala je na raznih srednjih šolah v Mariboru, zadnjih dvajset let rusko književnost na mariborski Pedagoški akademiji, kjer se je leta 1983 tudi upokojila.

Oglašala se je z razpravami iz teorije književnosti, ki so zadevale predvsem dela ruskih formalistov in probleme ruske avantgarde; s svojimi prispevki je sodelovala na mednarodnih srečanjih in delovala v timskih raziskavah.

Umrla je 7. marca leta 1995.

POETIKA KONSTANTINA PAUSTOVskega

Avtorica je svojo študijo o Poetiki Konstantina Paustovskega pospremila z ugotovitvijo, da je literarna kritika v veliki dilemi zaradi številnih metod obravnavanja literarnega dela. Njena naloga je bila toliko težavnejša ob odločitvi obravnave del sovjetskega pisatelja, kajti upoštevati je morala prakso literarne kritike v Sovjetski zvezi, kjer se je v času nastajanja njene raziskave literarno raziskovanje vrtele v začaranem krogu potrjevanja teorije z oslonitvijo na teorijo socialističnega realizma in je nato poskušalo s konkretno interpretacijo to teorijo potrditi. Z immanentnim obravnavanjem literarnega dela bi se bržkone večkrat zrušila teorija, takega tveganja pa se nihče ni lotil.

Vse obsežnejše raziskave o Konstantinu Georgijeviču Paustovskem (1892–1968) so večinoma zadevale pisateljev stil in odsevale neke vrste akademizem, dominantno potezo sovjetske kritike, zgodovine in teorije književnosti. Zlata Medic-Vokač je upoštevala tista dela sovjetskih raziskovalcev, ki so poskušali popravljati pisatelju nekoč prizadejane krivice in so bila manj vklejnena v okvire ustaljenih ideoloških shem. Med takimi deli je po mnenju Vokačeve najboljša študija Leva Levickega Konstantin Paustovski. Zelo jasno in sovražno se je opredelil do pisatelja Sergej Lvov v svoji publikaciji Konstantin Paustovski leta 1949. V svoji kratki študiji je kritiziral predvsem pisateljevo naziranje o umetnosti.

Zlata Medic-Vokač je iz opusa pisatelja Paustovskega hotela dognati: Kaj je pisatelj želel sporočiti svojim bralcem? S čim si je pridobil tolikšno popularnost v vseh plasteh domače publike? Odkod je črpal svoje ideje in kaj je vplivalo na njegovo poetiko? Za najboljši odgovor razmišljanja in vrednotenje so ji bila pisateljeva dela.

Sovjetska kritika do konca petdesetih let pisatelju Paustovskemu ni bila naklonjena. Obrobni kritični članki so bili ob njegovih delih večkrat sovražno usmerjeni, toda močno zamegljeni – tako da povprečen bralec ni vedel, kaj se je pisatelju pravzaprav očitalo. Grajan pisatelj je v zgodnjih liričnih novelah upodabljal sanjsko eksotični svet malih ljudi, kasneje je odkrival zgodovinsko preteklost in naravne lepote svoje širne dežele, napisal je mnogo pesnitev o drugi svetovni vojni in številne aktualne eseje.

Z. Medic-Vokačeva pritrjuje Staigerjevi oznaki *rhythmus*, ki vse prežema, kar je sama odkrila pri Paustovskem v ideji, ki jo je poimenovala *aktivni humanizem* in jo poskušala pripeljati do umskega spoznanja in jo dokazati ob posameznih elementih. Tako je dojela, da je civilizacija iztrgala človeka iz narave, v kateri se je bil zakoreninil. Zato išče pribežališče, torej nadomestilo za varno zavetje, ki mu ga je dajala narava. Pribežališča na poti iskanja so: bog, pleme ali avtoriteta drugega človeka. Po Paustovskem je mogoče obstajati v svetu le kot svobodna osebnost v sožitju z vsemi drugimi ljudmi. In nadaljuje, da le človek, ki je razvita in popolna osebnost, lahko doživlja svet realno in samostojno ter lahko aktivno posega vanj. Popolna in samostojna osebnost doživlja samo sebe kot vir aktivnih moči in ne potrebuje ne iluzij ne povelečevanja močnejše osebe.

Avtorici študije izraz *poetika* pomeni umetniške lastnosti pisatelja, kot so: ideja, junak, slog, kompozicija in jezik, da je torej umetniško delo celota, ki je ne moremo deliti na vsebino in obliko, in da je stil pisatelja vse, kar zajema literarno delo. Svojo raziskavo je usmerila v ugotovitev, da je Paustovski v bistvu kritik stalinizma in privržen novemu humanizmu. Odločila se je za komparacijo ustvarjanja Aleksandra Grina in njegovega pomena za Paustovskega in poskušala dokazati očitno vplivanje, za to je interpretirala eno najpomembnejših grinovskih povesti Paustovskega: *Moskovsko poletje*. (A. Grina je kritika petdesetih let ožigosala za največjega mračnjaka in sovražnika ljudstva. O Stem je L. Levicki med drugim zapisal: Ugotovljeno je, da Grin ni ljubil svoje domovine in prav zato malone ničesar ni pisal o Rusiji. Medtem ko ni ljubil Rusije, pa je oboževal zahodne anglosaksonske dežele.)

Paustovski je v vsem svojem opusu polemiziral s sovjetsko vdanostjo o vlogi Grina v ruski književnosti in o romantiki v novi sovjetski družbi. Tudi s tem zoprvanjem si je nakopal hladen odnos kritike. Literarno novost so predstavljale njegove povesti: *Kara-Bugaz*, *Črno morje* in *Kolhida*. V njih je človek kot oseba izgubil svoj pomen in so ga zamenjali predmeti, kar kaže začetek razvojne stopnje reifikacije stvarnosti, ki jo oživi že futurizem in doseže kulminacijo v francoskem anti-romanu Robbe-Grilleta ter omenijo pozitivni konformizem v ustvarjanju pisatelja Paustovskega, ki se je ves čas nagibal k avantgardizmu s svojo večno devizo: znanje bo rešilo svet. Avtor se je tematsko vračal k preprostim ljudem, stilno pa je vplival nanj impresionizem. Na omenjeno avtorjevo prozo je vplivala literatura fakta, koncepcije lefovskega literarnega programa. (Lefovci so bili literarni teoretiki, ki so izdajali glasilo *Levy front* – LEF. Utemeljitelj lefovske koncepcije literature fakta je bil Sergej Tretjakov, ki je leta 1928 razglasil: – Iz dobe pripovedke in romana prehajamo na dobo črtice in monografije. Lefovci so hoteli vpeljati nov sistem žanrov iz male ali nizke literature in neliteraturo postaviti za literaturo.)

Zlata Medic-Vokačeva opredeljuje impresionistični stil za izpoved, iskanje lastnega sveta. Odtod postopek monologiziranja. Že v modernističnem obdobju mladega avtorja je v njegovem romanu *Romantiki* – delo je Paustovski napisal leta 1923, objavil pa šele 1935. leta, ko je že zaslovel z novo umetniško znanstveno prozo – ugotavljala, da so vsi dialogi prikriti monologi in je monologiziranje zaznati v vsaki noveli, v vsakem še tako neznatnem delu Paustovskega.

Umetniškemu ustvarjanju Paustovskega se je najbolj približal pisatelj Mihail Prišvin. Bilo je precej sorodnosti v njunih življenjskih poteh, kar je zadevalo odnose do književnosti in do družbene stvarnosti. V književnosti sta hodila svojo pot in se morala spoprijemati s kritiko vulgarnega socializma. Prispevala sta izdaten delež v zakladnico sovjetske umetnosti in v spoprijemih z nasprotovanji ohranila svojo individualnost.

Avtorica študije je izhajala predvsem iz svojih izsledkov o celotnem umetniškem ustvarjanju pisatelja Paustovskega, privržena spoznavi, ki jo je izrazil M. Drozda: – Ruska književnost išče svoje izgubljene tradicije . . . in spet se bo postavila na častno mesto med književnostmi našega planeta.

Zlata Medic-Vokačeva je delo sodobno zastavila, temeljito poznavanje teoretičnih osnov uporabljenih metod in razgledanost po sorodnih področjih pa sta ji omogočili plodno raziskavo Poetike Konstantina Paustovskega.

(Založila Založba Obzorja Maribor, 1975, opremil Jure Jančič – Knjižna zbirka Pedagoške akademije Maribor, 3. zvezek, Izdala katedra za slovanske jezike in književnosti.)

ŠTUDIJA ZA ZNANSTVENI SIMPOZIJ

Dr. Zlata Vokač je objavila študijo v madžarsko-slovenskem zborniku *10 let sodelovanja* – Znanstveni simpozij Visoke učiteljske šole v Szombathelyju in PA v Mariboru: 5.–6. decembra 1979.

Vokačeva, lektorica za slovenski jezik, je na simpoziju sodelovala z znanstveno-raziskovalnim prispevkom k temi: O možnostih znanstveno-raziskovalnega dela med našima ustanovama. V referatu je opozorila na mostove, ki so v daljni preteklosti povezovali Madžarsko in Slovenijo. Pri tem je izhajala iz svoje študije o Izidorju, ruskem metropolitu in njegovem potovanju v Zahodno Evropo. V študiji je razgrnila bistvo srednjeveškega življenja v Evropi, vključujoč književnost, mentaliteto in politične cilje, ki so vladali v Izidorjevem času, pojasnila je duhovni razdor med vzhodom in zahodom, pa razpravljala o ekumenizmu, mesianizmu, legendah in dejstvih o izredni osebnosti metropolita Izidorja. Znanstvenica je dokazala, da je bil metropolit humanist in po svoji izobrazbi in sposobnostih eden največjih evropskih humanistov. Nadalje je bila mnenja, da vse premalo poudarjamo velik pomen Budima kot humanističnega centra v srednjeveški Evropi.

(Gradivo za Zbornik sta uredila: dr. Zlata Vokač in dr. Karoly Gadanyi, prevajali so: dr. Zlata Vokač, dr. Gadanyi Karoly, dr. Vörös Otto, Ludvik Olas; Szombathely, 1980, število strani: 200.)

PREDAVANJA

Zlata Vokač, prof. v. š. **RUSKA KOMERCIALNA KORESPONDENCA**
– Kratki kurz – Zapiski predavanj v letu 1961

Publikacija je bila namenjena samo za potrebe študentov Višje komercialne šole v Mariboru. V uvodu je omenjeno, da se vsaka trgovinska dejavnost izvaja s poimenskim potrjevanjem trgovinskih operacij, sledijo pa različni razdelki o razčlenitvi poslovanja in medsebojnih odnosov: med prodajalcem in kupcem na relaciji: kupovati–prodajati. Zadnji del publikacije pospremi rusko-slovenski slovar s poimenovanji pojmov, proizvodov, bančnega poslovanja in korespondence v obeh jezikih za lažje sporazumevanje.

(Publikacijo izdaja Višja ekonomsko komercialna šola Maribor za interno uporabo – Razmnoženo kot rokopis. Maribor, 1961 – Ponatis jeseni 1963 – Število strani: 110.)

MARPURGI

Zlata Vokač-Medic se je že v rani mladosti začela zanimati za zgodovino, predvsem za srednji vek. Pobudo ji je dalo branje knjig, najbolj tedaj, ko je prebirala obsežno delo Simona Dubnova *Zgodovina Judov v Evropi*. Avtor je večkrat omenil mesto Maribor, njo pa je najbolj fasciniralo avtorjevo sporočilo v knjigi: – Štirijski (Štajerski) Marpurg, pomembno srednjeveško mesto, je bilo strpno in napredno mesto, saj je imelo vedno odprta vrata za begunce iz drugih dežel. Prav to je bilo tisto odločilno, kakor je zatrnila, da ji je roman *Marpurgi* začel že takrat nastajati.

Solidno, trdno osnovo ji je omogočalo povezovanje študija zgodovine s temeljitim poznavanjem literature in filozofije pa s študijem ideologij, ki so spremljale dogajanja v določenem obdobju. Zlasti jo je pritegnila usoda izobraženca v srednjeveških skupnostih, pravzaprav v zgodovini človeštva nasploh. Samo tako si je lahko izoblikovala glavnega junaka romana, sad miselnih tokov, ki so nastajali v petnajstem stoletju.

V besedilu je uporabila scenarijsko-optično obliko pripovedi, kar ji je bila najprimernejša trasa zakoličitve predstavljenega kraja, od koder so jo popeljale poti po Evropi in je vanje ujela tokove dogodkov in dogajanj, ki so pretresali celino in sevali po zemeljski obli.

Skozi vso knjigo se v nastopih menjavata moška, prvi je Hannes Waldner, učeni magister in doktor medicus, drugi Mathias, pesnik. Skupno jima je to, da se venomer družita in oba rada potujeta, potem pa o tem pripovedujeta: Hannes velikim osebnostim v palačah, kjer neguje bolnike, Mathias poklicnim ustnim ova-duhom. Potovanja jima ne tešijo le zvedavosti oči, videvati pokrajine in mesta, ampak jima omogočajo spoznavati ljudi, njih mentaliteto, razmere in oblastnike v tujih deželah. Z razumom dojemata, da človeka prevzema sla po oblasti, tistim, povprečnim pa ostaja samo to, da sledijo oblastnikom. Toda v življenju se lahko pehajo še za drugimi vrednotami, ki jih prav tako izločijo iz povprečja, in če posežejo za njimi, jim ostane še vedno človeška podoba, kajti samo oblast nad ljudmi je zločin. S predstavitvijo obeh je pisateljica prikazala njuna različna pripovedovanja in vrednotenja – oportunistično serijsko in docela nekonformno, drugačno,

to je nekakšna dvoperspektivnost, dvopoglednost na iste dogodke in ista vprašanja, kakor je delo ovrednotil literarni teoretik Matjaž Kmecl.

Studijska potovanja je Vokačeva vedno bolj namenila obiskovanju arhivov in preučevanju zgodovinskih virov. To ji je omogočilo seznanitev s hipotezo o Marpurghih, ki pojasnjuje, da so si nekateri Judje, ki so do konca petnajstega stoletja živeli v Mariboru, po imenu mesta nadeli priimek Marpurgo ali Morpurgo. Vladimir Travner, zagovornik te hipoteze, je v svoji študiji opisal, da je celo srečal ljudi s priimkom Marpurgo in ti so iz izročila vedeli, da izvira njihov rod iz srednjeveškega Maribora. Tako je Vokačeva začela poizvedovati za Marpurgi in je največ ljudi s tem priimkom našla na Poljskem in v Beli Rusiji.

Vokačeva je med preučevanjem srednjega veka naletela na srednjeveški potopis o potovanju ruskega metropolita Izidorja na ekumenski zbor v Ferraro. V tem potopisu je bila prvič v zgodovini omenjena beseda »slovensk« za naše kraje. V romanu se doktor Hannes spominja grozljive kuge v Ferrari v letu 1439, ko mu je na srečanju metropolit Izidor dejal, da spadata k skrivnostni rasi ljudi, ki nosijo svojo domovino v sebi in so jim vsa ljudstva na svetu enako draga. Te besede mu je izrekel na očitek, da ljubi Carigrad bolj kot vso znanost in napredek in da ni pravi humanist. Ob tem dodaja, da je učeni metropolit Izidor znal vsako stvar povedati z besedami in je imel vedno prav, tudi to njemu izrečeno, da je doma povsod in nikjer. Hannes je pomodroval, da se z vso ljubeznijo oklepa svojega rodnega mesta – Maribora. Po vrnitvi s potovanj ga zajame sreča, ko zagleda od daleč vinorodne griče in potem mu oko jezdeca ujame dolgi trak nemirne reke Drave, v katero se zlivajo vode z okoliških hribov. Nato se pokaže belo obzidje z visokimi stolpi in ljubko mesto, ki sramežljivo skriva svojo skrivnost: bogastvo in veliko lepoto, Marpurg. Najbolj božje mesto v spodnjih nemških deželah.

Mathias, stalni Hannesov spremljevalec, si je pritrdil, da mu bosta ostali prikriti dve stvari v njegovem življenju: nikoli ne bo spoznal doktorja Hannesa in nikoli ne bo dojel sebe in tiste strasti, ki ga sili k pisanju. Nikakor ni dojel svoje notranje stiske, da ni mogel uloviti primernih besed in izpovedati, kar bi rad in kar bi moral.

Pisateljici predstavljata Hannes in Mathias usodo malih ljudi, ki se prebijajo skozi nasilje in naključja, pospremljani z varljivim upanjem, da sami usmerjajo svoje življenje. Zatorej sta ji oba glavna junaka njenega romana večna, kot sta večna človek in svet. To svojo trditev opira na spoznanje, da o Mariboru kroži veliko legend, sama pa je v pripoved vvrstila le legendo o smrti lepotice Miriam. To pa že pomeni, da je izhodišče besedila pogojeno z zgodovinskimi dejstvi. Pri tem brez oklevanja ponovi besede doktorja Hannesa, da Maribora ne omenja le priložnostna legenda, marveč se je tega mesta dotaknila zgodovina, kar mu ohranja stalnost.

Roman Marpurgi zajema čas dogajanja od septembra 1455 do oktobra 1456. Zlata Vokač-Medic je v romanu odstrla pogled v celotno zgodovino takratnega krščanskega sveta, v čustvovanju glavnih junakov pa odsevajo verovanja, nauki in ideologije tistega časa. Avtorica je želela poudariti, da so ljudje, ki nastopajo v romanu, resnično živeli v Mariboru. Opisala je bitke, ki so se resnično bile (npr. obleganje Beograda). Pretresljive črte je namenila Janošu Hunjadiju, največjemu junaku v boju za krščanski zahod, umirajočemu pred pragom Beograda, ki ga je bil rešil. Zato je zdravnik dvignil oči in umrlemu spregovoril v sebi: V mojih žilah teče (prekleta) kri knezov Celjskih, vendar sem danes zato tu, da se ti poklonim in ti povem, da sem te zelo spoštoval. Kazalo je, da si slutil to, kar zdaj zagotovo veš: ljudi ne ločijo rase, jeziki, vere ali stanovske razlike. Ljudje so dobri ali zli, pa naj so knezi, obrtniki, kmetje ali duhovni gospodje. Žalostno na tem svetu je le to, da je

zlo trše od dobrega in da ga nikoli ne bo mogoče izriniti s sveta. V zagovor nastopajočim v knjigi je Vokačeva mnenja, da se zgodovina ponavlja in da ni nič novega pod soncem. Prav njeni junaki izpovedujejo, da je zgodovina večno vračanje. Za Šariko pa zatrdi, da je ona ženska in gleda na zgodovino s svojimi: ženskimi očmi, čeprav z očmi izobraženke. Zato se je zelo zanimala za življenje cesarjev, za njihove ženitve in spletke. To samo pomeni, da je hotela s svojim ženskim stališčem do sveta in zgodovine vsakemu nekaj povedati. Avtorica romana omenja še to, da je Šarika nastala iz dokumentirane zgodovinske resnice, ki se je glasila, da so ob pogromu pobili vse odrasle člane judovske skupnosti, otroke do desetih let pa poslali v samostane.

Matjaž Kmecl je zapisal, da je roman Marpurgi po idejni strani hvalnica duhovne svobodnosti in neodvisnosti, po čustveni besedilo domovinske pripadnosti Mariboru, po tematski fakturi pa nadvse zanimiv in poznavalski prikaz dogajanj v našem delu Evrope ob prelamljanju poznega srednjega veka v nova duhovna obzorja.

(Knjigo je založila Založba Obzorja Maribor, 1985, oprema: Marina Rajšter, urednik: Herman Vogel, za založbo: mag. Marjan Žnidarič, natisnila: Tiskarna »Jože Moškrič«, Ljubljana, naklada: 3000 izvodov, število strani: 217.)

KNJIGA SENC

Pisateljica se je odločila, in to nadvse uspešno, priklicati v ospredje osebe, ki jih je bralec lahko spoznal v njenem prvem romanu Marpurgi. Torej je mogoče potegniti vzporednico med obema deloma o Mariboru glede nastopajočih, ne pa dogajanj, kajti z njihovim potekom je odgrnila pogled na izredna in usodna dogodka proti koncu srednjega veka: na zbor deželnih stanov in izgon Judov. Po besedah ocenjevalke Helene Grandovec je bila judovska občina v Mariboru izjemen primer v zgodovini tega ljudstva, saj se v Mariboru živeči Judi niso hoteli pokristjaniti, kakor je to zahteval cesarjev odlok, marveč so raje odšli od tod, v izgnanstvo.

Zlata Vokač je vnovič potrdila svojo široko razgledanost in poznavanje obravnavane tematike v obdobju, ko se naših krajev humanizem in renesansa še nista dotaknila in je bilo pokopano zgledno sožitje ver in ljudstev. Občudujoče je pisateljico premišljanje o dogajanjih na evropski in zunajevropski celine, ravnanju in mentaliteti vladajoče gosposke. Vprašanja, ki jih predoči, so širšega pomena in presegajo lokalne okvire in segajo na torišče predstavitve in utripa razmer ter s tem posebnosti posamezne dežele in težnje njenih oblastnikov po prevladi in uveljavljanju svoje vplivnosti nad drugimi v sosedstvu in v geografski oddaljenosti.

Besedilo, pogojeno z vsestransko načitanostjo in učenostjo avtorice, uvrščeno v zvrst romana, zaradi omenjenega pogosto prehaja v esejistično pisanje, točneje je to romansirani esej ali esejističen roman z nekaj fabulističnimi jedri, kakor so navzočnost učitelja, doktorja, učenke, njene matere in nekih drugih tukaj v Mariboru, in drugod cesarji, svečeniki, vojvode, grški učenjaki, vitezi, celjski knezi, turški sultani.

Osrednji akterki romana, Šariki, je dodeljena vodilna vloga pripovedovalke. V svet učenosti jo je popeljal učitelj Jakob iz Bohemije, ki je bežal iz Prage zaradi družjenja z bratovščino alkimistov, kar je nekdo izdal gosposki. Za Maribor se je odločil, da poišče doktorja Hannesa, ki mu ga je priporočil prijatelj. Ko je počival in se je njegov konj mirno pasel, je razmišljal o tem, kam naj bi se napotil. Tedaj je

zaspal in v sanjah zagledal prelepo mestece z belim obzidjem. Hodil je po poti ob neznani reki in vprašal moškega, ki je šel mimo njega, kako se mesto imenuje. Moški v temnem ogrinjalu mu je rekel, da je to pred njim Marpurg, in že izginil.

Šarika, posvojena hči, je imela velik dar za opazovanja, bila pa je tudi odlična učenka in je kaj kmalu obvladala pisanje in branje in še latinščine se je naučila. Vsega, kar ji je povedal učitelj, sicer ni takoj doumela in je moralo miniti toliko let, da je odrasla. Tedaj ji je bilo, kot da se je odprlo nebo in ji naklonilo milost razpoznave. Spomnila se je nekdanjih občutenj iz ali vseh besed, v svojih zapiskih pa poskušala podoživeti prve vtise o ognju, reki in obrežju. Šele takrat je spoznala, da ji je učitelj Jakob iz Bohemije govoril o štirih straneh neba in o štirih elementih, iz katerih je sestavljena vsaka stvar. V spomin se ji je utrnilo tisto prvo jutro, ki ga je z učiteljem preživela pri ognjišču. On jo je posadil na okno, da bi z njegovimi očmi opazovala, kaj vse se godi okoli nje. Tako je v obrisih, ki so kasneje postali jasne podobe, izvedela, da živijo okrog ljudi dobri duhovi domačega ognjišča in domačega mesta, ki ljudi vodijo. Duhovom je treba prisluhniti, saj uravnavajo človekovo usodo, tako kot je zapisano v veliki knjigi vesolja.

Potem so v njen mali svet svečano stopili elfi, silfi, salamandri in gnomi, ki so izpolnili vsak kotiček v prostoru okrog nje in v njej. Izvedela je, da jih lahko prikljče k sebi samo z ljubeznijo, dobroto in lepim vedenjem. Izvedela je tudi, da so elfi duhovi reke, pogosto rajajo na vodni površini in puščajo na njej sledove svojih stopal. Silfi so rahle brezbarvne meglice, ki plavajo v zraku okrog ljudi in jih je zaznati v rahlih vzgibih misli in želja, pollaščajočih se človeka. Prikradejo se k temu, ki bedi v noči, z jutranjo zoro pa izginejo in se odpravijo na vzhod. Salamandri so bili že bolj otipljiva bitja, Šarika jih je videla s prostim očesom in se jih ni bilo treba predstavljati. Živijo v ognju, pridejo s prvimi plameni, poskakujejo, prasketajo in se pačijo, potem pa vsi po vrsti skočijo na sredino ognja, kjer odplešejo svoj čudoviti ples. Gnomi, imenovani tudi palčki, so za palec visoki možički z dolgo belo brado in se pokažejo samo izbrancem. Že samo to, da misli in želje človeka spreminjajo v stvarnost, potrjuje, da so nadvse ljubeznivi in prijazni duhovi.

Zvedavost jo je spremljala že tedaj, ko še ni znala pisati in brati. Zato je toliko bolj prisluhnila učenim možem in pazila, da ni preslišala ničesar. Tako je spoznavala dogajanje v deželi in življenje prednikov. Vsega sicer ni mogla več obnoviti, na primer o spletkah, ki so cesarju Tiberiju dale povod za prvi izgon Judov iz Rima, pa o usodi postarane lepote, ki jo je Jud Mundus prevaral v Izidinem templju in je v božanskem liku Anubisa prebil z njo noč ljubezni, ki jo je vso mladost odklanjala. Ni se tudi spomnila stranskih dogodkov, toda ostali so kamni mejniki, da se jih lahko oprime in vnovič podoživlja preteklost domačega ljudstva. Največjo hvaležnost pa je čutila do svojega učitelja Jakoba iz Bohemije, ki ji je bistril duha in ji vedel preudarno svetovati. Živo v spominu so ji ostale njegove besede, ko so po mestu jezdila krdela podivjanih vitezov in so ljudje trepetali pred turško in ogrsko vojsko. Takrat ji je rekel: Dekle, pojdi na mestne ulice in trge, glej, kaj se godi, kajti pred teboj bo potekalo to, čemur pravimo dogodivščine naše dežele, historia z učeno latinsko besedo. Prav tako ji je pogosto izgovoril: – Večkrat na dan se vprašaj: KAJ VIDIM? KAJ MISLIM? KAJ DELAM ZDAJ?

Šarika je prodrla tudi v skrivnosti praške družine alkimistov, katerih dejavnosti so zaobsežene v drugem delu Knjige senc. V dnevniku alkimista so opisane poti do duhovnega razvoja z vsemi magijskimi opravili. Obveljala je privrženost prepričanju, da mora vsak na poti razsvetljenja najprej obvladati sebe: očistiti svojo dušo vsega zla. To pa narekuje potrebo spoznavne o svetu in življenju v naslednjem vodilu: *Če spremeniš sebe, si spremenil svet okoli sebe.*

Pisateljica o alkimističnem pretvarjanju navadnih kovin v zlato izhaja iz domene, da gre za prisposodobno odkrivanja božjega v človeku, ne pa za kemijske spremembe materije.

In še sporočilo ob fizičnem pojemanju učitelja Jakoba iz Bohemije: – V moji duši vlada mir. Delo sem končal. Vse svoje moči sem posvetil izpopolnjevanju človeštva in razbijanju okovov, ki so zaslužnili njegovo spoznanje. V starih spisih sem sledil človekovemu mišljenju, ki se je v stoletjih razvijalo in dopolnjevalo, in ga posredoval drugim. Ko me je usoda pripeljala v Marpurgo, si me pripeljal med izbrane, da sem jih učil. Srečen sem, da sem posredoval veličino skrivnostne vede, ki so jo doumeli. Vem, da bodo nadaljevali tam, kjer sem jih zapustil.

(Zlata Vokač: Knjiga senc. Založba Obzorja Maribor, 1993. Urednik: Andrej Brvar, opremil: Viktor Šest, za založbo: Pavla Peče; natisnilo GZP Mariborski tisk, naklada: 800 izvodov, strani: 249.)

INTERVJU

Zlata Vokač je bila dobra poznavalka zgodovinskega gradiva in ezoterične literature, ki ju je več let študijsko preučevala in raziskovala. V romanu *Knjiga senc – oživitev srednjeveškega Maribora in izgon Židov iz tega mesta* – je dobršen del namenila predstavitvi kabalistične ezoterične tradicije.

V intervjuju je dejala, da je bil njen odnos do judovstva intimen dogodek, o čemer sicer v javnosti ni govorila. Omenila je resnični dogodek iz leta 1941, ko je okupator njo in družino izgnal v Bosno. Tam ji je po srečnem naključju prišla v roke Grätzeva Zgodovina judovskega ljudstva. Zgodovinar je zapisal, da je bil Maribor v srednjem veku najpomembnejše mesto v spodnjih nemških deželah, nadalje središče judovstva, in da je bilo to predvsem omikano mesto. Vse to se ji je ugnezdilo v podzavesti in jo kasneje vztrajno zasledovalo. Svoje je prispevala še njena seznanitev s člankom dr. Vladimira Travnerja *Mariborski židovski geto*, objavljenem leta 1933 v *Kroniki mest*. Tako je začela raziskovati Maribor in Marpurgo, kakor so se poimenovali Judje, ki so morali zapustiti mesto, in iskala Marpurgo v deželah, kamor so se izselili. Ko je v Moskvi študirala za magisterij, je brala zgodovinarja Simeona Dubnova, ki je napisal obsežno enciklopedijo v desetih knjigah *Zgodovina Judov* in v njej kar štiri strani posvetil srednjeveškemu Mariboru.

Vokačeva je med svojim študijem v Moskvi tudi spoznavala do najmanjših podrobnosti židovsko religijo in ezoteriko. V Rusiji je ezoterična tradicija izjemno bogata. Kakor pravi Jean Moreau, je ezoterika človekova največja tolažba. To pa pomeni, da je ezoterika v pravem pomenu besede vera ali religija, čeprav je v bistvu le skupek oziroma inkretizem vseh skrivnosti, ki jih je človek ohranil od začetka sveta. Sama meni, da je ezoterika namenjena izbrancem.

V *Knjigi senc* so ob židovski religijskomistični tradiciji predstavljene osnovne sestavine prvotne pohorske mistike. Vokačeva pritrdi, da je o pohorski poganski tradiciji veliko slišala že kot otrok. Tudi njen oče je nekaj časa zbiral pohorske pravljičine in ostanke mitov, kot je temu pravil. Kasneje, ko se je z ezoteriko resno ukvarjala, je spoznala, da gre tudi pri pohorskem izročilu za formulo tetragramatona.

Na avtoričin odnos do srednjega veka je veliko vplival ruski pisatelj Pautovski.

(Dialogi, revija za kulturo in družbo, 3–4/1994, XXX. letnik; izpraševalec Vili Ravnjak, strani 3–9; izdajatelj: Kulturni forum Maribor; založnik: ARISTEJ d.o.o. Šentilj.)

ODMEVNOST

Zlata Vokač je v rubriki Polemika v članku O pamfletu odgovorila domnevemu Tonetu Vrhovniku, ki je v reviji Literatura maja 1994 obravnaval Knjigo senc. V istem članku opisuje tudi srečanje z drugim kritikom Primožem Vresnikom iz Ljubljane in v svoj zagovor sporoči: Moji junaki so navadno ambivalentni: niso ne dobri ne zli, preprosto poplesujejo med nebom in zemljo in se blago in prizanesljivo smejejo svoji okolici. Hrepenijo po nečem novem, po nečem dokončnem, kajti sami so v večnem spreminjanju. – Moji junaki so pogosto zgodovinske osebnosti, to pomeni, da se v stilni motivaciji njihovega življenja in dejanja moram opreti na njihove osebne lastnosti, ki jih sporočajo skopa zgodovinska besedila. Po možnosti odsevajo tudi tisti čas, v katerem živijo, zato so moji romani plod dolgotrajnih študij.

(Dialogi, revija za kulturo in družbo, 1–2/1995, XXXI. letnik, strani 84–87, izdaja Založba Aristej d.o.o. Šentilj.)

VESELE ZGODBE O VAMPIRJIH

Optimistični naslov knjige ponuja branje za sproščenost, primerno zlasti v morečem počutju in iskanju nečesa blažilnega in pomirjujočega, da bodo že po nekaj straneh opazni učinki boljšega razpoloženja. Upanje sicer ostane, vendar je do pričakovane potešenosti počutja še daleč zaradi nujnosti poznavanja razmer, kajti pisateljica seže daleč nazaj v preteklost – v srednji vek – in izlušči iz tedanjosti mistična bitja, bivajoča na razmeroma majhnem in odmaknjenem kraju v pohorskih gozdovih, točneje v zaselku, ki ga domačini imenujejo Puščava in potok Radomlja, v uradnih zaznamkih pa je to Devica Marija v Puščavi in potok Radoljna.

Pisateljica omenja, da je oživljeni kraj ujet v tesno kotlino in premore le dve hiši, ogromno staro cerkev in na hribu kapelico svete Ane. Ena od hiš je stara šola z župniščem, druga gostilna, ki se ponša kar s tremi poslopji. Puščava nikoli ni bila čisto preprost zaselek, marveč – to potrdijo kronike iz srednjeveških časov, največji romarski kraj na Štajerskem. Tjakaj so v avgustu pred velikim šmarnom prihajale številne procesije romarjev, ki so zasedli vse prostore velike cerkve. Od hribov so se odbijale besede glasnih molitev in cerkvena okna so žarela od prižganih sveč. Mogoče je bila zaradi dobrih besed in lepih želja, ki so lebdele v zraku, kotlina videti kot božji dar, napolnjen z milostjo in lepoto.

Pri prebiranju knjige bo morebiti kdo od bralcev zaradi podobnosti iskal primerjavo s kakšno Andersenovo pravljico, ne glede na to pa je pisateljica v marsičem izvirna, npr. kar zadeva način prikazovanja in izpeljavo posameznega dogodka in še posebej klasifikacijo in pomen imen nastopajočih bitij, ki jim daje oznako duhovini. Ti so razčlenjeni razpoznavno v njihovi predstavitvi na začetku knjige, denimo: Savta, huda čarovnica, Pangurban, njen orjaški maček, Copa, dobra čarovnica, Čunja, njen učeni črni maček, Valdi, vampir, Fevronija, vampirka itd.

In kaj se je tedaj dogajalo? Med ljudmi se je razvedelo, da se bodo vsi duhovini pod noč sestali pri božjih dvorih zaradi v nebo vpijočih prestopov, ki jih počne

vampirka Fevronija, domnevna napadalka čarovnice in njenega mačkona. Predrznica! Česa takega še nikoli nihče ni storil niti v stoletjih! To je pa že bilo nadvse zanimivo tudi za deklico Piko, ki je hotela zvedeti prav vse o vampirjih in se je tako vključila v vseskozi napeto zgodbo. Najbolj jo je zanimalo – za vampirja Valdija je zvedela, da je spodoben temnolas mladenič s paževsko pričesko in se mu je pred letom pridružila lepotica Fevronija – od kod sta tadva prišla in s čim se hranita, saj ne moreta piti krvi vseprek in počez. Možička Spanček in Sanjček sta deklici povedala, da nihče ne ve, od kod sta vampirja prišla. Neke noči sta se znašla na pokopališču, kjer sta si prilastila vsak svojo grobnico, nato pa jima je Fevronija prinesla razkošni krsti, v katerih on poležava, ona pa sede na zid, zarjuje v polno luno in izgovarja besede, ki jih nihče ne razume, strašno preklinja, pogosto teka po zidu in potem poleti v nebo in se odpravi iskat novo žrtev.

Duhovini so dotlej živeli mirno in v prijateljstvu, prihod vampirjev in dogajanje nezaslišanih stvari pa sta jih prisilila, da se močno potrudijo, uporabijo vse svoje čarovne moči in po številnih zapletih zadeve spet spravijo v red. Pri tem sta ji v veliko oporo in pomoč deklica Pika s kužkom Mikijem.

Pisateljica Zlata Vokač pravljичno zgodbo razvija na osnovi izsledkov in dognanj magije z vpletanjem nadnaravnih sil, duhov in demonov, ki so lahko hudobni in maščevalni pa tudi prijazni, naklonjeni, odvisno od človeka, s katerim se srečujejo. Če je bila to deklica Pika, njej niso storili sile in prizadejali zla zaradi njene naivnosti, prežete z nenehno radovednostjo in zvedavostjo, z nedolžnim pogledom in nepoznavanjem hudobnosti. Toliko hujše zlo so prizadejali naključnim potovalcem ali zvedavcem, ki so se prebijali skozi vse ovire, da bi jih ugledali zbliza in se potem ponašali bahavo s svojim pogumom in odločnostjo doseči, kar so hoteli za stavo in kar tako.

Vampirjeva zgodba o vampirki Fevroniji je srhljiva in obenem tudi opozorilo, kdo je ona in kolikšno zlobo premore vsak hip, četudi za to ne obstaja noben razlog. Tako se je lahko brez vsakega vzroka sporekla z dobrohotno čarovnico Copo, obregala se je ob palčke, jih obmetavala s kamni in se krohotala, ko so se ranjeni opotekali po poti. Pljuvala je po salamandrih, ki so plesali svoj čudoviti ples na oglarskih kopah. Ozmerjala je Kera, zvestega psa Trizoba, povodnega moža iz tolmuna pri Vratih, prebunkala je samotno žalik ženo, ki se je vračala neke noči-opita s Činžata. Obrečala je dve vešči in eni izpahnila roko. Nazadnje je šla izzivat samega hudiča, temnega gospoda v črni suknji z negovano črno brado in žarečimi očmi. Namesto pozdrava ga je ozmerjala z najgršimi psvkami, on pa jo je samo pogledal od zgoraj navzdol in od spodaj navzgor ter molče izginil.

Vampirkinu peklensko ravnanje je pisateljici najboljša osnova za spoznanje o neizbežnosti uporabe misli. Misli, ki je močnejša od besede in vedno doseže svoj cilj. Oba vampirja, njo in njega, je obudila misel in pripeljala na kraj dogajanja, da si tam na nižjih plasteh življenja izbereta svoj prostor pod soncem in si s svojim bivanjem zaslužita drugo življenje (str. 41).

Prizor v družini med očetom, materjo in njuno hčerko Piko načenja vprašanje medsebojnih odnosov z oznako poučnosti. Povod za nesoglasje je dal psiček Miki, ki je skočil na dekličino krilo, šavnil po jajcu v špinači, ga pogoltnil in deklici izvabil potoček solz. Ob očetovem posredovanju – zarohnel je in odnesel psička iz kuhinje – je Pika vedela: začela se je VZGOJA. Njena mama in oče sta ugotovila, da je psiček takšen, kot je, zaradi nje, ki je sama požrešna in mu vse dovoli (str. 56).

Naslednje spoznanje je deklico zajelo tedaj, ko je njen psiček neke noči izginil. Vila in palčka so ji sporočili nasvet dobre čarovnice Cope, naj obišče hudo čarovnico Savto in jo prosi, da ji vrne pogrešanega psička. Vila pa ji je dejala: – Glavno je to,

da boš zdržala vse preizkušnje. Menim, da je POGUM najpomembnejši. Nikogar se ne smeš ustrašiti. Mislím, da v življenju nasploh pogum rešuje vse (str. 91).

Pisateljčin nasvet je lep dar za popotnico. Glasi se takole, da se je potrebno večkrat vprašati, kaj delaš zdaj. To je tisto najpomembnejše, kajti preteklost je mrtva in je torej ni, in če sedanjost doživljaš srečno, bo srečna in uravnotežena tudi prihodnost.

Knjiga Vesele zgodbe o vampirjih ima trinajst razdelkov, pisateljica jo je posvetila svoji vnukinji Hani.

(Delo je izdal in založil: Aristej d.o.o. Šentilj, 1994, zanj: Emica Antončič. Ilustracije: Mirna Pavlovec, knjižna oprema: Breda Varl. Računalniški prelom: Katarina Visočnik, tisk: Mariborski tisk, naklada: 1500 izvodov)